

Mis Aleksandri-koolile vasta pannakse...

Meil on üks iseäraline jagu inimesi, kellest suur hulk seda kuju kannab, mis praegu ülevahtaval maal isime. Saksakeeli nimetatakse neid «Poolsakslasteks»; Eesti rahva suu on neile teise nime annud ja kutsub neid igal ajal «Kadaka-Saksteks». Nimed on mõlemad tähtsad ja täielised küll. Niisugused sugusalgaajad ja keelesõnariikijad on oma olemise ja loomu poolest kõrgemad jäänud kui kuinud «kadakad». Loomuline priskus ja värskus on neil kadunud, visa ja kalgipuu ja kuivad nõelad üksi jäänud. Teab keegi ja tähendab seda neile, et nad mitte ei Preisist pärit ega Baierist välja tulnud, vaid Kuusiku talus sündinud või Mäe Mardi pojad, siis säravad mehed välitulele leegitsema, otse nõndasamati kui nende nimekandjad mõnikord metsas. «Poolsakslased» — ka tähtis nimi, sest nõnda nimetatud inimestel ei ole mingisugust tähtsust; nad on igapidi pooled ja poolikud inimesed. Sakslased püüavad nemad olla, aga ei jõua ega või olla. Loomust ja vaimust paistab vana Eestlane tahtmata igalt poolt kui ka võõriti välja. Võõrad viisid ja laenatud kombad ei ole inimestega ühte kasvanud, nad ei ole sisemise inimese loomulised välised avaldused, nad on, nagu mõned edevuse ehted, üksi kergeste külge kinnitatud ja libletavad käies nagu naljakad linnid senna tänna.

Meie peame kõiki Kadaka-Saksu ja Poolsakslasi südamest kahitsema. Osast oma, osast aja, osast muu inimeste süü läbi on nemad kõigest kas täiesti või pool ilma, mis meid muidu inimeste seltsis ja omas üksikus olemises elustab ja vaimustab, mis meid tõstab kui vajume ja kinnitab kui väsimet, mis meile iseäranis rõõmu teeb ja julgust annab, mis meile auuks ja iluks. Neil ei ole ei isamaad ei emakeelt, ei suguvendi ei südamesõpru, ei kirja ei kirikut, nad ei sünni ei Sakslaste sekka, ei Eestlaste arusse. Nad on igapidi poolel peal ja poolikul. Aga kes täiuse poole püüab ja meelest mehine on, see põlgab kõik poolikut asja, ka Poolsakslaste nime ja seisust. Ta teab, et see igakord inimest auustab, kui ta oma olemise poolest täis mees on, ka kui ta täis ja terve Eestlane on, aga see meest laibab, kui ta liha ega kala, ei toimane ega labane, ei Eestlane ega Sakslane ole.

Me teame väga hästi, et mitte kõik, keda rahvas Kadaka-Saksteks kutsus, ühesugused ei ole. Nende arus on ka hulk ausaid mehi ja ausaid perekondi. Meil ei ole ei õigust ega tahtmist, neid laita ehk noomida. Aga nii pikalt, kui ka nemad oma südamega rahvast lahkuvad, oma loomulikkand ühe kinni püüavad katta, oma esivanemate Eesti nime asjata mõnd tõist vasta ära vahetavad ehk tema Saksa moodi või Vene värki ümber

sepitsevad ja puudulist võõrast keelt kallimaks peavad kui oma täielist emakeelt, peame meie seda kõigiti ja kindla sõnaga laiatma. See on häbi asi ja kahjuline kõigele rahvale, neile enestele ja nende lastele.

Ka lastele? Kuidas nii? Nende ridade kirjutaja on mitu aastat koolmeister suures ja mitmeklassilises koolis olnud, kus ka hulk Eesti lapsi õppimas oli. Ta on sääl oma silmaga näinud, mis sest välja tuleb, kui mõnes majas vanemad ja perekond puudulist ja poolikut Saksa keelt räägivad. Niisuguste Eesti vanemate ja perekondade lapsed on läbisõtku arvates palju tuumemad ja kangemad õppima, kui noored Eesti poisid, kes puhtast talu toast tulevad ja enne Saksa kooli saamist kodu selget Eestikeelt rääkisivad. See on ka loomuline asi ja kerge ära seletada. Juba üleval tähendasime, et keeles inimese vaim elab ja üksi keele läbi tema ennast täiesti avaldab. On keel puuduline, vaevuline, sõnadele ja käändudele vaene, mõtetele ja tuumale aher, siis peab ka vaimu elu ja avaldamine puuduline ja vaevuline olema. Laps ei saa täielist äratust, juhatust, seletust; tema vaim ei õpi teravast tähele tähele panema ja selget vahet tegema. / — — — /

1872

«Jakob Hurda kõned»
Eesti Kirjanduse Selts 1939